

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 6

Tilleggsspørsmålnr.

Emne:

Oppskr. av: Olav Bakken

(adresse): Flatdal

Fylke: Telemark

Herad: Seljord

Bygdelag: Langlim

Gard: Bakken

G.nr. 114 Br.nr. 1

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Selvis

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

I Fele (dusingfele)

Knappt kjend her i grenne fyre 1920 da kjøpte broer min ei gamal fele som ein 70 år gamal mann Kristoffer Lucien Seljord hadde spela på omkr. 1870. Denne fele har eg no - ho ser svært gamal ut, men har mjuke tonar.

Namn: Bøtt, lók, trøsk, broir, nothest, (strengestol) stillepinnar (4 stk) ljospinne, ljos-höl, feleskalle, grip (hals) langt grip h.d. bølge, eller felebøgen - og strengjin

Emne: Gran i lóket, bók eller lön i botten og skallen - i trøskjen hegg eller selje, i broin bjørk og i nothesten bjørk (ny)

Strenger: sylvbas, ters og kvart av sinar, grunnstrengjen (kint) av stål - alle kjøpte.

Andre dusingfelur er sluttar i gripe, har kvinnare lók og breian trøskar og finare "ferniss".

Knut Grashell f. 1891 har gjort dusing felur. Nokon stor mäsikler på d. fele, er her ikkje merkvises. (nar leiken)

II. Haringfela. II

Denne har vore brukt i Siljød-Byddene i fleire hundre år. Jon K. Kwamnen (Tjos) f. 1746 + 1826 var meister på haringfela, han var læremeister til Myllarguten og Håvard Giboen m. a.

Elles seier Hans J. Wille i Siljød beskrivelse 1786 s. 238 „En stor mengde spille på Violin, hvilken er af en egen og besynderlig dannelsen“.

Mann: som på døvingsfela.

Men haringfela litt annleis på laget, meir kveit lók og nothest og fleire stille pinnar (8) og mykje, mykje meir påkaste med perlemorinnlegg på broit og farar og fint rosa med penn eller knivsodden rundt om, og skallen var fint utskoren med dyrehovud (Skate) og Krone (gullgylt)

Etter namnet i døma er fela komi frå Hardanger - og etter segri var det Gamle-Eirik som fann opp modellen (mønstrer)

Felemakerar har det vore i Kvar Bygd. F. Langlin var Olav Fungvold-haugen den beste (1854-1933) Han gjorde over 40 feler - gjorde dei fullt ferdige med perlemorinnlegg og formissa og rosa. Summe var rett gode - so Hellaud-felen frå Bøherad var ikkje stort motare.

Olav Fungv. h. var bygdespelemann og skomakar og gråmbyggjar og tømak ar o. m. sk.

Ernne han brukt var: granlók, bjørk eller lön til lott- selju eller hegg til trostar

III

bjørk til broir og skalle, nosehest
og stillepinuar. Strengene kjøpte han
vissnok, både sitteran' (gramstrengene)
og dei andre.

Når dei laga ei fele var
framgangs måten vanleg denne:

Dei laga ein "lest" av $\frac{5}{4}$ toms plank
av form som ei fele - det galot at
lesten hadde dei rette forhold (dame)
So vart troskane fin høvla og bøygde
etter formi - trosken er sett saman av
fire stubbar. Når trosken hadde stått
på lesten lenge nok, var det å taka
og lima lók og bött innpå. Både
lók og bött vart gjort ferdige med
høvel og skovel og gravsøks. (Det var
om å gjera og få det jamtukt - ca 3mm.

Løket laust vera av fingera, ter
laust markogran for klangen si skuld.

Røffen måtte vera tettveid, og då
laust det laust ved til, bjørk eller løn.

Skallen var so nær den vandaste
å få til, den skulle vera utskoren med
"hundehovud" og krüne og ha dei rette
forhold i grip og strengefeste.

Etter finpussing med skrape og sand-
papir, vart så fela måla (fornissa)
då nytta dei m. a. safran.

Seinaste arbeidet var perlemorinnlegg
på broin' - då skar dei gjerne se nokke
glugg og rom og fila og felle nedi desse
beinpilene - det var gjerne åtte blad-
roser dei forma til i ymse storleik.
Rundt faran (kantaen) var det helst skåstrikk.

Når dei spela vart gela halde på
ymse måtar, sume stoa gela inn mot
sida, andre sette ho under kotto - dei
siste var gjerne beste spellemennene.

Summe brukta lang baze, andre kort baze
allfor kort baze kalla dei rikkling.

Langeleik

Kon av bruk for 100 år sea. Det var
ei lang kasse med fleire strenger -

"hvorpå man spiller med en trospind
og forandrer tonerne ved at lade
Fingren gå frem og tilbage på den
forreste Strang", skriv H. J. Wille 1786

Langeleik var nok eit gammalt
instrument. Ei Fuglebjørg Vorsteins-
dotter Kvambekk - kjend under
namnet Dauvens-Fuglebjørg - var
fødd 1761 og døde 2 1/2 1848 var
flink til å spela. I kyrkelydboki
for Seljord står i margin ved
døds meldingj hennar "den siste
Langeleg" - det er M. B. Gandstad
som har ført kallsboki den tid
(1840 - 48)

Mange langeleikspillar har fine
tonar og fin tekst t. d. denne
frå Ommedal (Amotsdal)

"Du Gumläng mi, du Gumläng mi - kott
löva du meg i Bamlekvar du, du.
sa du 'ky' da du vill' hava meg -
So plukkar du blommar je småboni
mine du genta mi - Å lykk leg
e eg, å lykk leg e du - i lengdi. -"

Salmodikon

var kjend og nytta av dei gamle lærarane i Hauglinn og Ommedal. Det var ei lang tunnvorri kasse omlag 50 cm lang og 10 cm brei og 5 cm tykk. Den hadde berre ein streng (bas) med inndeiling av skala på "Groi". Dei brukte vanleg jeleboye når dei spela - og fingra på nokkandi - og kunne få fram tonen (melodien) noksa greist.

Både Olsmund Sudgarden (død i 80 åri) og Halvor Nordgarden (1853-1929) nytta Salmodikon - eller "Donken" i skulen.

Laugetår

var kan hende kjend i Hauglinn i gamle dagar. I Bånesullen heiter det om Gjörnen.

"Laugetåren ä tatar hönne, de li' eg ikkje höyra - Men jelelåten ä Bånegråten de tular so fint i mitt öyra!"

I Seljord brukta Gunnar Götun Laugetåren for ca 30 år sea. Han forarbe endä lu'en sin te sokneprest Lande i - 20 åri. Eg såg denne ein gong i prestegarden. Han var minst 1 m. lang og revla med neverband. - var somal i sine ender, men spalte noko i hin. Wille sier:

"Laugetåren, som består af coneave Træslykker, fast omviklede med Bast

VI

er en Allen lang, smal i den ene,
men vid som en Basun, i den anden
ende; i denne Bløse de om Sommeren
i Marken".

Tutarhorn.

Er nok av dei eldste "låtar"
her i grenni. Det heiter om segn-
gubben Råmon i Grovi i vestre øy-
gar'an i Ommesdal. Han skal ligge
hængslagd ved Ronaheiddun' (runesteinane)

"De va Råmon i Ræstingut
han tulla so fint i hornne'
So bryggja han òle' av einarbero
lisso godt som bonden av Hornne'."

Tutarhorni var helst laga av store
Bukkehorn (teongbukkar og meir)
dei skac av toppen på horni so
dei måtte støopningi, likeins
måtte det skjærest i Grovenden
so veggene vart passit tykke (2 mm)
La ein hornne i bløt i bekken
fyraat fekk det klarare løte - Det
kunne høyrast ei mil når været
var stilt. I skya ver, brukta
budeia hornne til å varsla stilling-
tidi på staulen om kvelden. Lomme-
klokke var utgjend for huringu, og
"geiterånga" som Vinje brukta som
klokke, var ikkje allis so søt på.

I klart ver var solstuggen upp
etter fjell og nutar gode tids- og klokke-
visarar.

Tutarhorni, vart nok nytta til å
skroma bjønn og skrubbe, ved sida av

VII.

"Lasing" og andre stutte tilátar.
Kfr. verset innanfór um Lang-
læn.

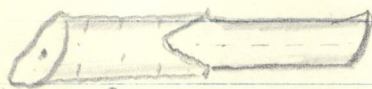
Miunnharpa.

har von kjend i Langlim. Eg sá
ei slik með eg var liten - og hóyrð
dei spela på ho og. Den var svært
enkel - mest berre ei stálfer sou
sarra og song nár ein helót herne i
mánnu og blés.

Flögte

berre vanleg selvflögte har von kjend
her i byggdi. Kvar vör nár barken
"gjekk" på selv og hisser (vier) var det
vanleg at barni gjekk gart slike.

Nokun tonu (melodi) greiddo vissst ingu
á fá fram på dette "instrúment".



Ljóðpinna (so gjekk inn i flögte-sliri).

Þryinstrúment

so som gítar, trekképil, mandolin og harpe-
leik, har von nytta litt i dei siste 30 ár
ved kristeleg mót og festar i bebúsum.

11/11-48

O. F. Bakker